

ПРЕДГОВОР

„...Ово су ситнице, али почетиак се може покренути ситницама.

На крају прими моје признање: истина је заједничка са сваком нацијом, са сваком вером, а добри и мудри проналазе један другог и на сујрошним странама. Тешко оном мученику, чији поглед се задржава на одећи и речима!”

(Из писма Ференца Казинција Лукијану Мушичком,
5. фебруар 1812. године)

Молба да напишем уводник за књигу која садржи реферате са серије саветовања и расправа о српско-мађарском суживоту, највероватније је резултат тога да сам пре неколико година и сам био иницијатор једне такве идеје, као резултат неформалних разговора, које смо водили ми, српски и мађарски руководиоци на ту тему, у првој демократски изабраној локалној самоуправи у Темерину, након пада Милошевића. У току наших расправа поново смо се морали суочити са тиме, да је слика коју имамо једни о другима мањкава, неретко оптерећена окошталом предрасудама, стварима и табуима које су прећуткиване деценијама или вековима, без обзира да ли је реч о историји, култури или политици. Иронија судбине је – политолошко истраживање о томе свакако би могло бити једно од поглавља ове збирке студија, пошто су Мађари због тога, опет испали из руководећих структура општине – да су политички противници, углавном заступници снага прошлости, срушили општинско руководство. Због тога, спровођење замишљеног отвореног дијалога, који је у међувремену узела под своје крило и Јавна фондација „Шанса за стабилност”, преузела је на себе једна, од општинске мања, али исто тако од стране грађана бирања локална власт, која званично и помало бирократски носи име Савет Прве месне заједнице Темерин.

О овој месној заједници треба знати да у суштини ту спада некадашњи пољски градић Темерин, већином је настањен Мађарима, а први писани трагови се протежу од 1332. године. До краја средњег века присутни хомогени мађарски живаљ нестаје током османлијског продора – делом гине у борбама, делом бежи на другу територију – и његово место на крају 17. века заузимају Срби. У следећих 100 година Темерин је српско насеље, његов културно-историјски значај за нова поколења је пре свега у томе, да из Темерина потиче велики национални песник, један од највећих ликов-ва српског класицизма, Лукијан Мушицки, кога су савременици сматрали за српског Хорацијуса. (Нама, Мађарима који данас живе ту, његов лик, поред истакнутог места у историји књижевности, важан је због тога што је имао примерно књижевно пријатељство са првим човеком мађарског просветитељства, Ференцем Казинцијем.) Делом спонтани, а делом организовани повратак Мађара почиње око 1780. године, а завршава се почетком 19. века. Поред њих, убрзо стижу Немци, а после тога и неколико јеврејских породица се усељава у Темерин. Срби, пошто не могу да нађу заједнички језик са локалним властелином око кметовских намета и привилегија, 1799/1800. године се пресељавају у војну крајину и на пустари Пашка под именом Ђурђево стварају ново насеље. Револуционарни месеци 1848. године доносе много недаћа и за Темерин. Због познатих историјских околности у јужним крајевима Мађарске, Срби и Мађари – мада у марту у Новом Саду под мађарским и српским заставама још заједно прослављају почетак грађанске револуције, која тада још улива наду и једнима и другима – убрзо се са оружјем у руци суочавају. Након мањих војних чарки 29. на 30. август, по наређењу Ђорђа Стратимировића, уједињене српске јединице опкољавају Темерин, заједно са суседним немачким пољским градићем Јарком, и спаљују оба насеља. Становништво одлази у изгнанство, и враћа се тек почетком педесетих година, да би почело обнову.

Започета борба за грађанску равноправност, у коју су се и са мађарске и са српске стране укључиле најзначајније личности тог доба, најбрже је доживела крах баш ту, у јужним жупанијама земље, у великој мери због узајамне националне нетрпељивости, због неповерења, због сумњичења и због тога што је са обе стране превагнуо национализам ради својатања територија (са једне стране одбацивање аутономије, а са друге стране непоштовање стварних етничких односа). Период 1848/1849. је могао бити велика поука за обе стране, али пре него што су колико-толико зарасле ране проузроковане узајамним повредама, и могло се кренути са отвореним и искреним дијалогом, што је први степен према духовном помирењу, двадесети век је на још застрашујући и бесмисленији начин ставио

једну наспрам друге нације, не само овог региона, него и целу планету. Мађарска је изашла као губитник из ратова прошлог века, а Мађари у Темерину за само нешто више од три и по деценије двапут су постали потпуно обесправљени, односно касније од стране државе час чвршће, час лабавије третирана мањина. Године Другог светског рата за све овдашње нације, иако можда не у истој мери, имале су катастрофалне последице, и у свему томе суделовао је и Темерин и његова околина. Јевреји и Немци су потпуно нестали, делом су истребљени, делом депортовани, односно протерани. О злочинима који су извршени у име Мађара и Срба једних према другима, могло би се, а и требало би, само трезвено и објективно, написати једна мала библиотека. Постали су тмурни и тамни симболи раздобља новосадски „хладни дани” против Јевреја и Срба, као и погроми у Шајкашкој крајини против Срба и Мађара 1941/42. односно 1944/45. године, исто тако и један од највећих комунистичких концентрационих логора за време Титове војне управе, у Бачком Јарку, где су масовно гинули Немци и Мађари, међу њима више стотина деце и друге нејаке чељади.

Знамо добро, да ниједна нација не воли да листа тамне стране своје историје, пошто је далеко узвишеније и једноставније спомињати похвална дела предака, неустрашиве јунаке, непоколебљиве борце са слободу, мудре и праведне политичаре, „културне херосе”, који су дали обележја свом добу, него се суочити са тиме, да су у име нације или домовине неретко вршени злочини и гадости, па чак и у скорој прошлости. Без обзира на све, ипак мислим да је мудра она нација и мудро оно друштво, које има снаге за суочење без милости. Не због тога, да ми, Мађари, који живимо данас или – надам се да не вређам никог ако кажем и Срби, имамо осећај кривице због недела злочинаца из претходног периода, него зато што нам је обавеза, а истовремено и добро схваћени интерес, да се одредимо према својој прошлости. Јер, како каже један од савремених мислилаца, Сантајана, ко није спреман на суочење са својом прошлошћу, осуђен је да стално понавља исто. Ако то не желимо, онда имамо много посла, не само са прошлошћу, него и са садашњошћу, једни према другима и према себи.

Мислим да су такве намере имали и организатори/уредници саветовања односно ове књиге када су се прихватили овог посла. Задатак је био вишеструко велики, пошто је требало усагласити мноштво интереса и ставовишта, а истовремено требало је узети у обзир и просечну обавештеност локалних слушалаца, колико су вични, или напротив, колико нису вични некој проблематици. Сигурно није била намера то да се у оквиру велике научне конференције анализирају сви детаљи српско-мађарског суживота, детаљи који потичу на расправу, или напротив, који су изнад сваке расправе,

понекад ситничаво ускогрудни у другим приликама узвишени историјски, политички или уметнички, него много више то, да предавачи и учесници саветовања у добром смислу речи врше образовни посао на дату тему, а са друге стране, што се нарочито видело код актуелних мањинских, односно државно-управних тема, да се из прве руке обавештавају и пружају обавештења, макар уз цену немилосрдног суочавања мишљења. (Са своје стране само могу да жалим, да међу обрађене теме нису ушли и мировни уговори.) Добро је што су организатори, предавачи и дискусанти, изузев неколицине, избегли неосновани оптимизам такозваних програма толеранције које су у моди у последње време, пошто престилизовање заједничке историје у идилу без проблема, може да буде добро за свашта, само је неподобно за истинско приближавање. Постојања самих конфликта не би требало да нас плаши, не смемо негирати њихову присутност, пошто су свакодневни пратиоци сваког људског и националног суживота, али у сваком тренутку и свакој ситуацији треба да се стрпљиво трудимо око њиховог људског и правичног решавања. Не смемо следити пример Волтерове познате фигуре, мајстора Панглоса, па мислити да је наше друштвено уређење најбоље од свих могућих светова, а што се тиче мањинских права, да уздуж и попреко тучемо Европу. Наиме, није срећно решење ако наше жеље помешамо са стварношћу, на шта су, можда из разумљиве стручне деформације, највише спремни актери политике и чиновници државне управе. Делом и због овог је штета, да уређени материјал саветовања не садржи целокупни материјал расправа, питања и дискусију која се развијала након реферата, пошто у највећем броју случајева на уопштене констатације предавача, односно на ситне нетачности дат је одговор на самом саветовању, односно уз један аргумент чуо се други, тежи или мање тежак аргумент. Уз већу материјалну тачност ово би чинило динамичнијим цели дух и стил ове збирке и још више би мотивисало на даље размишљање, пошто је добро и корисно ако исто питање можемо да сагледамо са различитих аспеката, јер нико нема монопол над једном истином.

Уз све то, моје уверење је, да прикупљање реферата и дела дискусија са темеринских саветовања у једну збирку је добра и корисна иницијатива и са правом може рачунати на интересовање читалаца оба језичка подручја.

Бела Чорба